

**Az ENSZ békefenntartási politikájának
kudarca: a srebrenicai népirtás nemzetközi jogi
vonatkozásai**

(OTDK dolgozat)

'sérthetetlenből sértett'

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. A srebrenicai népirtás előzményei, történeti háttere	5
II.1. A boszniai háború	5
II.2. A darabokra szakadt egység, Jugoszlávia instabillá válásának következményei	6
II.3. A szüntelen fegyverroport	6
II.4. A fordulat évei	7
II.5. A háború lezárása	8
III. A modern Európa legsúlyosabb háborús bűncselekménye: a srebrenicai népirtás körülményei	9
III.1. Ratko Mladic: „Homogén Szerbiát!”, avagy az etnikai tisztogatás megjelenése a nemzetközi szinten	9
III.2. A srebrenicai népirtás	10
III.3. Srebrenica elfoglalásának előzményei	11
III.4. Költségtakarékosság kontra NATO légi támogatás	12
III.5. A késve érkezett segítség	13
III.6. Az ostrom	14
III.7. A tétlenség súlyos következményei: nyolcezer a tömegsírban	15
III.8. A népirtás főbb indokai szerb részről	16
III.9. A Nyugat konfliktuskezelési politikájának problémái	16
III.10. A boszniai konfliktuskezelési problémákból levont következtetések	18
IV. A békefenntartás kihívásai	19
IV.1. Létezik-e egyáltalán legitim háború?	19
IV.2. Ha veszélyben a béke	19
IV.3. Meghatározó kapcsolat	21
IV.4. Kudarcs	22
V. A népirtással kapcsolatos jogi problémák elemzése	23
V.1. A bűnült Nyugat felelőse, avagy a segítség késve érkezése	23
V.2. A békefenntartás (peacekeeping) fogalma	23
V.3. A kitűzött célok meg nem valósítása és következményei	24
V.4. Az UNPROFOR és hatékonysága	25
V.5. A beavatkozás feltételei – egy teoretikus előzetekintés	26
VI. Intő példa, avagy a népirtás tanulságainak levonása, összegzése	28
VI.1. Felelős kerestetik	28
VI.2. A hatékonyabb békefenntartás felé vezető út: a peacekeeping jövője	30
VI.3. Befejezés, összegzés	31
VII. Felhasznált irodalom	33

I. Bevezetés

„Mostantól az Egyesült Nemzetek Szervezetének védelme alatt állnak! Soha nem fogjuk veszni hagyni a várost!”- Phillipe Morillon ,a boszniai ENSZ erők francia parancsnokának kijelentése Srebrenica 'sérthetetlen' övezetté nyilvánításakor.

A srebrenicai népirtás főbűnösét Ratko Mladic-ot, volt boszniai szerb hadseregparancsnokot 16 év bujkálás után tartóztatták le a szerb hatóságok 2011 májusában. A 'balkáni mészáros' utasítására 8000 muzulmán, többségében 15-65 év körüli férfit végeztek ki 1995-ben. Ez a szám azonban csupán töredéke annak a körülbelül 200.000 civil áldozatnak, akiket a boszniai háború ideje alatt gyilkoltak le. Az eset hatalmas nemzetközi visszhangot keltett, és a II. világháború utáni Európa legnagyobb népirtását azóta az egész világ is inkább feledni akarja. Eddig sikertelenül.

Témaválasztásom oka annak még napjainkra is kiható súlyosságában rejlik. A tragédia már 17 éve történt és még mindig érezhető a hatása. Hatalmas felháborodással és kiábrándultsággal fogadták a népirtásról szóló híradásokat a közösség tagjai. A vélemények azonban még napjainkban is megosztottak azt illetően, hogy valóban a legsúlyosabb háborús bűncselekmény történt-e Srebrenicában vagy sem. A gyilkosságokat a hágai Nemzetközi Bíróság is népirtásnak titulálta¹, ennek ellenére a 2012 tavaszán megválasztott Tomislav Nikolic, szerb elnök csupán súlyos büntettnek nevezte a történeteket és tagadja, hogy népirtás történt volna Srebrenicában. Emellett az is elszomorító, hogy a szerb nemzetiségűek többsége sem osztja a Nemzetközi Bíróság álláspontját.

A durva stílusáról és ravaszságáról híres Mladic parancsnok mélyen hitt a 'szerbség' felsőbb- és az egyéb népcsoportok, a 'törököknek' nevezett bosnyákok, az albánok és a horvátok alsóbbrendűségében. E meggyőződése tette képessé az 'üzemszerű', előre kitervelt gyilkolásra. Szemrebbenés nélkül adta ki a parancsot katonáinak a Srebrenicában elfogottak tömegsírba lövésére. A kisváros elfoglalása pedig nem volt nehéz feladat, hiszen a boszniai szerb hadsereg a bosnyákokkal szemben döntő fölényben volt, mivel a Jugoszláv Néphadsereg támogatta, és szerelte fel őket fegyverekkel.

Sajnos a srebrenicai népirtás az (egyik) élő példája annak, hogy még a nemzetközi szervezetek 'gyámkodása' alatt is megtörténhet ilyen súlyos háborús bűncselekmény. A békefenntartás természetesen nagy kihívása mai társadalmunknak, talán lehetetlen feladata is.

¹ ICJ Judgment of 26 February 2007: Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)

Így csupán marad a bűnösök kézre kerítése, és felelősségre vonásuk nemzetközi szintén. Ez (nagyjából) megfelelően működik is, már ami a nemzetközi bíróságok előtti eljárásokat illeti. Az áldozatok hozzátartozóinak nyújthat némi sovány vigaszt, hogy 2012 májusában kezdődött el a hágai Nemzetközi Törvényszéken a boszniai mészáros pere. Ratko Mladic tábornokot többek között népirtással, emberiség elleni bűncselekményekkel, a háborús törvények és szokások megsértésével vádolják.

Végezetül, felmerülhet a kérdés: lehet, hogy a második világháború megpróbáltatásai után létrejött szervezetek mégsem alkalmasak az egyetemes értékek védelmére? Vagy talán az emberi jogok nem is védhetőek meg egyetemesen?

II. A srebrenicai népirtás előzményei, történeti háttére

II.1. A boszniai háború

A boszniai háború egy 1992 és 1995 között lezajlott nemzetközi fegyveres konfliktus volt. Az összetűzések három országot érintettek, nevezetesen a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot (Szerbia és Montenegró), Bosznia-Hercegovinát és Horvátországot. Lényegében a korábbi Jugoszlávia instabillá válásának következményeként törtek ki a zavargások. Sok vita folyt arról, hogy polgárháború, avagy fegyveres agresszió zajlott-e a térségben. A szerbek meggyőződése, hogy polgárháború volt, míg a bosnyákok és a horvátok egyértelműen (főként) szerb agressziónak titulálják a történeteket.

1945 márciusában Josip Broz Tito került Jugoszlávia elnöki székébe. A partizánvezérként elhíresült államfőnek sikerült 35 éven keresztül egyben tartania, a főként szerbek lakta Jugoszláviát. Azonban 1980-ban meghalt Tito, és ezzel együtt repedések mutatkoztak az addig egységes állam képzeletbeli falán. Fellángolt a tagállamokban a korábban lappangó nemzeti nacionalizmus. Megkezdődött a nagy Jugoszlávia darabokra hullása, majd néhány évvel később, 1987 tavaszán feltűnt a jugoszláv politikai vezetés színpadán Slobodan Milosevic, aki kísérletet tett az egység helyrehozatalára. Próbálkozásai azonban kudarcot vallottak.²

1991 őszeig Bosznia viszonylag nyugodt területnek számított a Balkánon. Mindennek oka az volt, hogy Milosevic (a Szerbiai Szocialista Párt elnöke) még korainak tartotta a boszniai viszonyok végső kiélezését, rendezését. Ez persze nem jelentetett teljes 'érdektelenséget' (például a szerbiai belügyi szervek 1989-ben adatokat gyűjtöttek a boszniai szerbek veszélyeztetettségéről, mindebből később hatalmas belügyi vita, és nyílt politikai botrány kerekedett). A szerbeknek egy etnikailag teljesen tiszta ún. 'Nagy-Szerbia' (Szerbia és Montenegró, Boszniai Szerb Köztársaság és a Krajina Szerb Köztársaság) létrehozása volt a fő cél.³ (Mivel az elsődleges terv szerinti kísérletek, vagyis Jugoszlávia egyben tartására tett erőfeszítések hamar elbuktak.)

² WEISZHÁR Attila – WEISZHÁR Balázs: *Háborúk lexikona*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2000. 80-81.

³ JUHÁSZ József: *A délszláv háborúk*. Budapest, Napvilág Kiadó, 1997. 86-87.

II.2. A darabokra szakadt egység, Jugoszlávia instabillá válásának következményei

A viszonylag zavartalan helyzet Bosznia területén egészen 1991 októberéig állt fent, ugyanis ekkor a politikai nézeteltérések végső szakításhoz vezettek a helyi pártok (SDA, HDZ és SDS⁴) között. A széthulló Jugoszlávia boszniai-hercegovinai parlamentjének bosnyák és horvát képviselői megszavazták a köztársaság függetlenségét, hiszen nem támogatták a szerbek túlfűtött nacionalizmusát, a jugoszláviai egység fenntartását. Válaszul Radovan Karadzic a boszniai szerbek politikai vezetőjének elnökletével, 1992. január 10-én a szerbek (is) kikiáltották a Boszniai Szerb Köztársaságot, amely azonnal ki is jelentette, hogy „Jugoszláviában kíván maradni”. Ezzel pedig csak fokozták a már meglévő feszültséget a bosnyák-horvát és boszniai szerb erők között. Áprilisban a Boszniai Szerb Köztársaság függetlenségének megerősítését szolgáló népszavazás alatt már összetűzésekre került sor Szarajevóban, ahol szerb orvlövészek tüzet nyitottak a tüntető tömegre. Ezek után teljesen elszabadultak az indulatok. A Jugoszláv Néphadsereg (továbbiakban: JNA) is kivonult a laktanyákból és egyfajta sajátos ’békefenntartóként’ beavatkozott a harcokba, majd felvonuló csapatai körülférték Szarajevót. Az április elejére folyamatossá váló harcokkal tehát kezdetét vette a három és fél éves, 200-250 ezer halálos áldozatot követelő boszniai háború.⁵

II.3. A szüntelen fegyverropogás

Legelőször a boszniai szerb hadsereg (továbbiakban: VRS) szerveződött meg. A horvát haderő részben helyi milíciákból jött létre, másik forrását pedig a Horvátországból már a háború kezdetekor ’átszivárgó’ 10-15 ezer katona képezte. Végül leglassabban a kormányhadsereg, a Bosznia-Hercegovina Hadsereg (továbbiakban: ABiH) alakult meg. E haderő bázisát azok a muzulmán milíciák képezték, melyek a muzulmánok lakta vidékek régi rendőrségének és területvédelmének maradványaiból jöttek létre. A háborúban azonban szerepet kaptak azon külföldiek is, akik részben zsoldosként, részben önkéntesként tűntek fel a hadszíntereken. A szerbek csapatait oroszok erősítették, míg a muzulmánok oldalán közel-és középkeleti mudzsahedinek vettek részt a harcokban.⁶

⁴ SDA: muzulmán Demokrata Akciópárt, HDZ: Horvát Demokratikus Közösség és SDS: Szerb Demokrata Párt

⁵ WEISZHÁR i. m. 80.

⁶ JUHÁSZ József: *15 éve volt a szerb mészárlás*. Budapest, Magyar Televízió, videofelvétel, 2011.

A hadseregek megszerveződésének sorrendjéből, és a szerbek technikai fölényéből adódóan, a Ratko Mladic vezette erők néhány hónap leforgása alatt, nagyobb csaták nélkül uralmuk alá vonták Bosznia területének bő kétharmadát. Nemcsak a szerb többségű településeket, hanem Bosznia teljes keleti részét, valamint a posavina közlekedésfolyosót, mely a keleti és nyugati szerb területek összeköttetését biztosította. A régió területi felosztása így lényegében már 1992 őszére megvalósult, s abban nagymértékű változás nem is történt 1995 nyaráig. Azonban ezzel nem értek véget a harcok. Az összetűzések szerb oldalról a már említett posavina korridor kiszélesítéséért, horvát, bosnyák oldalról az összeszűkítéséért folytatódtak. A horvát, és főképp a muzulmán katonaság technikailag nem volt felkészülve a nagyobb támadásokra és a nyílt ütközetekre. Különösen a nehéztüzérség terén vált egyértelművé a hátrányuk. Így 1992-es nagy területfoglalások után 1995 nyaráig a háborút, általában a városi blokádok és a kisebb létszámú csapatok partizán taktikájú harcmodora jellemezte.⁷

II.4. A fordulat évei

1992 nyarán újabb fordulatot vettek a harcok. Kieleződtek ugyanis a horvát-muzulmán viszonyok is. A fokozódó ellentétekre válaszul pedig 1993. augusztus 23-án a horvátok kikiáltották a Hercegboszniai Horvát Köztársaságot. Ez a lépés a két népcsoport közötti kapcsolat végeleges (akkor legalábbis véglegesnek tűnő) szakadásához vezetett. Így immáron három egymással szembenálló pólus volt a harcoknak.

1994 tavaszán a harcok mélyponthoz értek. Ezt a periódust a 'mindenki mindenki ellen' jellemezte. Szarajevónál, az északkeleti szerb közlekedésfolyosónál a szerbek és a muzulmánok harcoltak egymással. Srebrenica 1993. áprilisi és Gorazde 1994. áprilisi ostromai voltak a legélesebb és legvéresebb ütközetek, melyekkel a szerbek csak erőteljes nemzetközi nyomásra hagytak fel. Közép-Boszniában a horvátok és muzulmánok csatái folytak. Ráadásul az északkeleti részeken még muzulmán belháborúk is zajlottak. S ezen az összekuszálódott helyzeten semmilyen tűzszünet vagy békeközvetítés nem tudott változtatni.⁸ Teljes volt a káosz az ostromlott területeken és azokon kívül is.

⁷ ENGELBERG, Stephen: Report based on the Debriefing on Srebrenica. The Netherlands, Dutch Ministry of Defence, 1995. 20-23.

⁸ BOGDANICH, George: Prelude to the Capture of Srebrenica. In HERMAN, S. Edward (ed.) *The Srebrenica Massacre. Evidence, Context, Politics*. United States of America, Alphabet Soup, 2011. 38-41.

II.5. A háború lezárása

Végül 1994 tavaszán újabb fordulatot vettek az események. Megszületett ugyanis egy horvát-bosnyák kiegyezés, melynek értelmében elhatározták egy horvát-bosnyák föderáció létrehozását. Mindemellett fokozatosan helyreállt szerbellenes politikai-katonai együttműködésük is. Ennek a hadi helyzetre gyakorolt hatása csupán pár hónappal később, 1995 nyarán mutatkozott meg.

A '95-ös év január 1-jétől kezdődően Jimmy Carter, volt amerikai elnök közvetítésével megkötött négy hónapos tűzszünet a konfliktus feloldását, rendezését irányozta (volna) elő. Valójában azonban az összecsapások csak ideiglenesen szünetek meg. Egy-két hónap elteltével, a tél végén újabb lendületet vettek a harcok. 1995 nyarán ugyanis újabb mélypont kavarta fel az átmeneti, de viszonylag nyugodt helyzetet. Május 25-26-án a NATO bombázni kezdett számos szerb katonai állást, mire válaszul a Mladic vezette csapatok ENSZ katonákat ejtettek foglyul, és azzal fenyegetőztek, hogy újabb támadás esetén élő pajzsként fogják használni őket. Végül augusztusban 360°-os fordulatot vettek az események. Megkezdődtek ugyanis a béketárgyalások.⁹

A boszniai háború lezárására 1992-1994 folyamán összesen négy béketerv született. Nevezetesen a Cutilhiero-, a Vance-Owen-, az Owen-Stoltenberg- terv, valamint az úgynevezett nemzetközi összekötő csoport tervezete, amely végül a daytoni békeszerződés alapja lett. Ennek eredményeképp Bosznia-Hercegovina egy kéttagú bosnyák-horvát és egy szerb államszövetséggé alakult át. Az 1995 decemberében aláírt békeszerződés lényegében megfelelt az adott erőviszonyoknak, és kiegyensúlyozottnak, mindhárom fél igényeit figyelembe vevőnek mondható (a későbbiekben még részletesen elemzem a megállapodás negatívumait). A közel 200 000 halálos áldozatot követelő boszniai harcok befejeződésével a délszláv háború első része lezárult.¹⁰

⁹ WOODHEAD, Leslie: *Srebrenica – A cry from the grave*. United Kingdom, videofelvétel, 2000.

¹⁰ Helsinki Watch Reports: *War criminals in Bosnia-Hercegovina*. United States of America, 1993. 38-45.

III. A modern Európa legsúlyosabb háborús bűncselekménye: a srebrenicai népirtás és körülményei

III.1. Ratko Mladic: „Homogén Szerbiát!”, avagy az etnikai tisztogatás megjelenése a nemzetközi szintén

A boszniai háború legtragikusabb fejezetét az etnikai tisztogatások képezték. Ezek az elvadult és kegyetlen atrocitások csak kis részben voltak a konfliktusok elkerülhetetlen 'melléktermékei'. Valójában szervezett akciókról volt szó, melyek a térség homogenizálását célozták meg.

Már a harcok kezdetén is mintegy másfél millióan kényszerültek elmenekülni otthonaikból, 30-40 ezerre emelkedett a halottak és eltűntek száma, és az áldozatok 70-80%-a civil volt. Hangsúlyozandó azonban, hogy ezek az adatok csupán az 1992-es helyzetet, vagyis a háború legelejét tükrözik vissza. A megdöbbentő statisztika ellenére, tényleges nemzetközi fellépés¹¹ nyomát sem láthatjuk ekkor még, pedig valószínűleg már ennél a pontnál véget lehetett volna vetni a későbbi erőszakos összecsapásoknak, és békés útra terelni a feszültség feloldását célzó intézkedéseket.

A tömeggyilkosságok, a fosztogatások, a nők megerőszakolása, az orvlövészek alkalmazása és a civil tömegek rendszeres lövetése egyaránt immanens részei voltak a nacionalista stratégiának, a háború tudatos brutalizálásának.¹²

Az etnikai tisztogatás kifejezés sokáig hiányzott a nemzetközi jog 'szótárából'. Elsőként 1981-ben hangzott el a jugoszláv médiában a 'etnikailag megtisztított térség' szókapcsolat. A nemzetközi közösség 1992 óta használja e kollokációt a délszláv háborúk alatt, bizonyos területek etnikai homogenizálására irányuló cselekmények tekintetében. Azonban számos egyéb, ehhez hasonló definícióval is találkozhatunk. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyik, a humanitárius jog jugoszláv háborúk ideje alatt történt megsértésével foglalkozó bizottsága szintén kidolgozott egy meghatározást a szófordulatra. A szakértői bizottság megállapításai

¹¹ Valójában már 1991 decemberében a Biztonsági Tanács fegyverszállítási tilalmat rendelt el a volt Jugoszlávia területére, csak hogy ezzel tulajdonképpen a szerbeket segítette, hiszen a jugoszláv fegyverarzenál szerb kézen volt, a horvátok és a bosnyákok pedig így nem juthattak fegyverhez.

¹² JUHÁSZ József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Budapest, Aula Kiadó, 1999. 76-79.

alapján, etnikai tisztogatások alatt egy terület 'etnikailag homogénné tételét' kell érteni, erőszak alkalmazása mellett.¹³

Annak ellenére, hogy sikerült a nemzetközi közösségnek igen magas szinten kidolgozni az etnikai tisztogatás fogalmát, a gyakorlatban egyáltalán nem volt eredményes egy hatékony megelőzési koncepció elkészítésében.

III.2. A srebrenicai népirtás

1995. július 11. 17 éve ezen a napon foglalták el a boszniai szerb csapatok Ratko Mladic vezetése alatt Srebrenicát, és e napon vette kezdetét a majdnem 8000 halálos áldozatot követelő mészárlás. A II. világháború óta ez volt a modern Európa legnagyobb népirtása, mely a nemzetközi közösség akkori konfliktuskezelési technikájának eredményességét megkérdőjelezte. Az embereknek a klasszikus békefenntartási politikába vetett hitük teljesen megingott.¹⁴

Boszniában 1992 tavaszán, vagyis az ország függetlenségének kinyilvánítása után indult meg a szerb katonai offenzíva. Ennek keretében az ország területének majdnem háromnegyede került szerb kézre. Egy előre eltervezett, szisztematikus etnikai tisztogatás vette kezdetét, melynek fő célja volt a terület nemzetiségi megosztottságának megszüntetése.¹⁵

Néhány muzulmán város azonban sikeresen ellenállt a támadásoknak, és meg tudta akadályozni, hogy elfoglalják. Köztudott volt, hogy amennyiben ezek a városok is elesnek, újabb öldöklésekre és kegyetlenkedésekre kerülne sor a lakosokkal szemben, így az ENSZ igyekezett saját eszközeivel segíteni az ostromlott enklávék bosnyák kézen maradását. A Biztonsági Tanács egyik határozatában hat úgynevezett 'sérthetetlen övezet'¹⁶ hozott létre, amelyek így a világszervezet békefenntartóinak védelme alá kerültek, valamint ezzel is a szóban forgó városok elleni szerb támadásokat akarta megelőzni.

Azonban ott békét fenntartani, ahol már több mint egy éve folyamatosak a harcok és a fegyverroport, úgy gondolom igen nehéz feladat. Emiatt nem volt könnyű dolguk az

¹³ PETROVIC, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. *European Journal of International Law*, 1994/5 (1). 342-359.

¹⁴ SCHABAS, William: *Genocide in International Law*. The United Kingdom, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 189-192.

¹⁵ Human Rights Watch Report :*The Unindicted: Reaping the Rewards of Ethnic Cleansing*. United States of America, 1997. 14-17.

¹⁶ Az angol nyelvű forrásokban 'safe area' illetve 'protected zone' kifejezésként találkozunk a szókapcsolattal.

odavezényelt igen szerényen felszerelt és pontos utasításokban nem bővelkedő kéksisakosoknak.¹⁷

III.3. Srebrenica elfoglalásának előzményei

Srebrenica egy korábban nyolcezer fős kisváros, ahol 1995 nyarán, a környék menekültjeivel együtt, több mint hatvanezer, főleg muzulmán¹⁸ ember tartózkodott. Mikor 1992 tavaszán a boszniai szerb hadsereg megkezdte a terület homogenizálását célzó hadműveletét, a nem szerb nemzetiségűek próbáltak elmenekülni a veszélyeztetett területekről.¹⁹ Mivel a folyamatos fegyverropogáshoz a lakosság és az ott állomásozó, igen gyengén felszerelt holland békefenntartó csapat egyaránt hozzászokott, az 1995. július 6-án indult boszniai szerb támadásban csupán egy újabb provokációt láttak. Ez volt az oka annak is, hogy Bernard Janvier, az UNPROFOR parancsnoka, (a békefenntartók határozott kérése ellenére) elutasította a NATO légi támogatást, mert bízott abban, hogy a kéksisakosok és a bosnyák hadsereg²⁰ megfelelően tudják biztosítani a terület hatékony védelmét. Költségkímélőbb megoldás révén reménykedett, hogy a békefenntartók pusztá látványa elegendő lehet a boszniai szerb hadsereg megfélemlítésére.²¹

Azonban nem csupán egyszerű zaklatásról, hanem ennél sokkal többről volt szó. Mladic tábornok célja ezúttal a muzulmán enklává végérvényes eltörlése volt, hiszen elképzelésébe, vagyis az 'etnikailag tiszta' szerb köztársaság kereteibe, nem illett bele a muzulmán nemzetiségű Srebrenica (sem).

A vérengzés előtti órák viszonylag 'nyugodtan' teltek, ekkor még nem lehetett sejteni, milyen szörnyű csapásra készül a boszniai szerb hadsereg. Mladic összeállított egy komplett stábot, és filmre vetette, ahogyan barátságosan beszélget a fogságba esettekkel. Nyugalomra intette a tömeget és kijelentette, hogy senkinek semmi bántódása nem fog esni. A srebrenicai vérengzés egyfajta megtorlásként is értékelhető a boszniai szerbek részéről a korábban történetekre tekintettel. Az ún. 'Dahijas-i lázadás' egy szerbek által kezdeményezett felkelés volt 1804-ben, melyet a muszlimok brutálisan levertek. Így, több mint 190 évvel később a

¹⁷ Human Rights Watch Report: *The Fall of Srebrenica and the failure of the UN Peacekeeping*. United States of America, 1995. 20-25.

¹⁸ Korabeli adatok szerint 72.5%-a volt a környéken élőknek muzulmán, és csupán 25.5% volt szerb nemzetiségű.

¹⁹ A veszélyeztetett területek főleg Kelet-Boszniában voltak találhatóak. Ide tartozott Srebrenica mellett, Zepa, és Gorazde is.

²⁰ A bosnyák védelem élén egy igen tapasztalt, többek között rendőri múlttal is rendelkező parancsnok, Naser Oric állt, aki azonban a Srebrenica elleni ostrom idején Szarajevóban volt.

²¹ ENGELBERG i.m. 20-24.

'Balkán mészárosa' elérkezettnek látta az időt a revanshoz.²² Természetesen a Dahijasban történetek mellett, a népirtás legfőbb indoka továbbra is (már ha meg lehet indokolni egy ilyen tragédiát), Szerbia homogenizálása, és ezzel együtt az ún. 'Nagy-Szerbia' létrehozása maradt.

III.4. Költségtakarékosság kontra NATO légi támogatás

A Srebrenica elleni támadást lassan, lépésről lépésre készítették elő Mladic csapatai. Okulva a Gorazdénél²³ történetekből nem akarták, hogy az ENSZ túl korán megsejtsse szándékaikat és NATO támogatást kérjen. Mladic tábornok taktikája ezúttal, sajnálatos módon sikeresen működött.

A hadművelet sikeréhez, és egyúttal a srebrenicai tragédiához nagyban hozzájárult Bernard Janvier könnyelműsége is. Július 6-án ugyanis, mikor elkezdődött az ostrom Srebrenica ellen, a holland békefenntartók NATO támogatást kértek Mladic csapatainak elijesztése végett. Azonban Janvier parancsnok egyértelmű fenyegetés hiányában elutasította a kérelmet. Továbbá, a megtagadás hátterében állt az a tény is, hogy Carl Bildt, aki az Európai Unió egyik mediátora volt, éppen tárgyalásokat²⁴ próbált kezdeményezni Slobodan Milosevic, akkori szerb elnökkel, és egy esetleges NATO légicsapás veszélyeztette volna a megbeszélések eredményességét.²⁵

Úgy gondolom aggasztó, hogy a Világszervezet egy egész kisváros lakosságának életét tette kockára egy olyan megállapodás megkötése érdekében, melynek létrejöttében nem volt 100%-osan biztos. Azt sem lehet a mentségére felhozni, hogy nem láthatta előre a helyzet súlyosságát. Minden kétséget kizáróan világos, hogy a Világszervezet kellőképpen érzékelte, mennyire erős, jól felfegyverzett haderővel állnak szemben Srebrenica esetében is. Nem véletlenül volt tehát kiemelkedő fontosságú megállapodni a boszniai szerb csapatokat komoly fegyverzettel ellátó Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnökével. Az ENSZ-nek tisztában kellett lennie azzal, hogy nem szabad fél vállról venni a szerb provokációt, fenyegetést és ilyen körülmények között ragaszkodni kellett volna a légi támogatáshoz.

²² The New York Times: *US Press Stories*, The United States of America, 1995. 43.

²³ 1994-ben Mladic csapatai a boszniai Gorazdét akarták elfoglalni, azonban a korai nemzetközi beavatkozás, és a türelmetlen, szervezetlen támadás miatt kudarcot vallottak.

²⁴ A tárgyalások legfőbb célja az volt, hogy Milosevic ismerje el Bosznia-Hercegovina függetlenségét.

²⁵ ROHDE, David Stephenson: *Endgame- The Betrayal and Fall of Srebrenica, Eurpoe's Worst Massacre since World War II*. United States of America, Westview Press, 1997. 146-147.

III.5. A késve érkezett segítség

A sikertelen megegyezési próbálkozást követő napon, július 10-én, az ENSZ Biztonsági Tanácsa követelte, hogy a boszniai szerb erők hagyjanak fel a támadásokkal, és tartsák tiszteletben az 1993 áprilisában életbe lépett egyezséget, amellyel Srebrenica 'sérthetetlen övezet' lett. A BT figyelmeztetését azonban nem vették komolyan Mladic csapatai, és tovább folytatták megkezdett offenzívájukat.

Végül július 11-én délben a békefenntartók ismét NATO támogatást kértek, melyet immáron Janvier parancsnok is jóváhagyott, belátva végül, hogy nem csupán irreális fenyegetettségről van szó. Délután fél háromkor érkeztek meg a NATO vadászgépei a térség fölé. Öt nap és hat sikertelen légi támadás iránti kérelem után végül Janvier is elismerte, hogy nincs más megoldás.²⁶ A késlekedésért és a hanyagul felmért helyzet miatt, hatalmas árat fizetett a nemzetközi közösség.

A légi támogatás, annak ellenére, hogy a kisváros ekkor már jelentős ostrom alatt állt, nem volt kielégítően sikeres és elégséges sem. Mindössze négy F-16-os vadászbombázót küldtek a térségre, s a légicsapások eredményeképp csupán egyetlen egy darab boszniai szerb tankot sikerült megsemmisíteni. Hangsúlyozandó, hogy az akkori, Mladic vezette haderő komoly fegyverzettel, továbbá igen korszerű harci eszközökkel rendelkezett, így egy tank elpusztítása nem okozott komolyabb fennakadást az offenzíva folytatásában.

Sajnálatos módon az így kudarcba fulladt ellentámadásra reagálva a boszniai szerb haderő több holland békefenntartót túsul ejtett. Mladic tábornok az elfogottak kivégzésével fenyegetőzött újbóli NATO bombázások esetén. A tragikusabb helyzet elkerülése végett, Yasushi Akashi, az ENSZ jugoszláviai kapcsolattartója, leállította a légi támadást.²⁷

III.6. Az ostrom

A boszniai szerb hadsereg pontról pontra, terv szerint haladva foglalta el a várost. Világos parancsok hiányában az alulmotivált holland békefenntartó egység vajmi kevésnek bizonyult a kiválóan felszerelt boszniai szerb hadsereggel szemben. Így ellenállás nélkül engedték át a terepet az ellenségnek, holott feladatuk pont a béke 'fenntartása' lett volna. A sok hezitálás, késlekedés, szervezetlenség, továbbá a NATO támogatás késve érkezése és eredménytelen

²⁶ ROHDE i.m. 148.

²⁷ Human Rights Watch Report: *The Fall of Srebrenica and the failure of the UN Peacekeeping*. United States of America, 1995. 10-14.

volta, mind-mind hozzájárult a kisváros elestéhez, és ezáltal a szörnyű tragédia megtörténtehez.

Nem elhallgatható szempont az sem, hogy Srebrenica karizmatikus bosnyák parancsnoka, Naser Oric, pedig éppen Szarajevóban tartózkodott, ezért a helyi bosnyák egységek is szervezetlenül és demoralizáltan védekeztek. Végül július 11-én a város elesett.²⁸

Az igazi tragédia csak ezután következett. Miután a boszniai szerbek elfoglalták a stratégiai is fontos várost, a helyi muzulmánok közül sokan a közeli, Potocariban lévő holland katonai támaszpontra menekültek. Azonban az erőszakos szerb követelésre végül feladták a tábornok a békefenntartók. Ezután a kéksisakosok tétlenül nézték végig a történeteket. Három nap leforgása alatt körülbelül 8000 bosnyák, főleg 15 és 65 év közötti férfit lőttek tömegsírba, Mladic tábornok parancsára, de a pontos számot lehetetlen megállapítani.²⁹ A 72 óra alatt lezajlott mészárlás egy előre kitervelt, szervezett népirtás volt, egy ENSZ által 'biztonságossá' nyilvánított zónában.



²⁸ UN Security Council Report: *Fall of Srebrenica*.1997. 24-26.

²⁹ A vélemények a számokat illetően eltérőek. Például a Nemzetközi Vöröskereszt adatai szerint 7379 volt a halottak száma, míg Helge Brunborg, a hágai törvényszékek egyik szakértőjének kutatásai szerint minimum 7475 bosnyák férfit lőttek tömegsírba, Mladic tábornok parancsára. Valamint a srebrenicai vérengzés helyszínén található emlékművön is más szám szerepel (8372).

III.7. A tétlenség súlyos következményei: nyolcezren a tömegsírban

A kezdeti 'csendes' órák után minden megváltozott. Hirtelen elkezdtek autóbuszokra terelni a muzulmán nőket és gyermekeket, majd útnak indították őket egy közeli bosnyák városba, Tuzlába.³⁰ Ezek után a boszniai szerb erők és egy félkatonai szervezet, a Skorpiók egysége a holland békefenntartók szeme láttára összegyűjtötték a város férfi lakosait, és csoportokban a közeli erdőkbe, foci pályákra, stadionokba, iskolákba (és még ki tudja merre) vitték őket, ahol szisztematikusan agyonlőtték az elfogottakat. Ezt követően teherautókra pakolták és tömegsírokba szállították a holttesteket. Kezdetben 2-3 nagyobb tömegsír volt csupán és később jöttek rá, hogy ez így nagyon feltűnő. Ezután markolókkal kiásták a holttestek nagy részét és több kisebb sírba szállították el azokat. Emiatt nagyon sok áldozat végtagjait más-más helyen találták meg. Tulajdonképpen ezzel is leplezni szerették volna a bűncselekmény megtörténtét, illetve nehezíteni, késleltetni akarták az azonosítást.

A kínos és egyben a jogi problémát adó kérdés ezen a ponton (is) felvetődik: egy ENSZ által védett zónában, a békefenntartók ott tartózkodása idején, hogyan történhetett meg egy 8000 emberi életet követelő tragédia? A válasz azonban egyszerű. A javarészt kézi lőfegyverrel ellátott kéksisakosoknak vajmi kevés esélye lett volna a JNA támogatását élvező, erős fegyverzetű boszniai szerb hadsereggel szemben. A holland békefenntartó csapat korábban (július 11-et megelőzően) többször is kért NATO légi támogatást az ENSZ-en keresztül, sikertelenül. Az elutasítások dacára mégis ki lehet jelenteni, hogy egy korai, szervezett és hatékony NATO beavatkozás nagyban segített volna a konfliktus előbbi lezárásában, sőt a népirtás megelőzésében is.³¹

Többek között, David Rohde³² véleményét is osztva, úgy gondolom, igen nagy részben (de nem kizárólagosan) felelős az ENSZ a népirtás megtörténte miatt. Talán nem könnyelmű és elrugaszkodott kijelentés ezáltal, súlyos mulasztás eredményének és a békefenntartás kudarcának nevezni a történeteket. A Világszervezet hitelessége és az eredményes békefenntartás is megkérdőjeleződött a Srebrenicában történtek után.

³⁰ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ez már a Föderáció területén volt, nem pedig a Republika Srpska területén.

³¹ TINDEMANS, Leo et al.: *Unfinished peace - Report of the International Commission on the Balkans*. Berlin, Aspen Institute, Carnegie Endowment for International Peace, 1996. 68.

³² David Stephenson Rohde, a srebrenicai mészárlásról szóló hiteles tudósításaiért Pulitzer-díjat kapott, illetve számos (például: *A Safe Area: Srebrenica - Europe's Worst Massacre Since the Holocaust*; *Endgame: The Betrayal and Fall of Srebrenica, Europe's Worst Massacre Since World War II*) a népirtással kapcsolatos könyve is megjelent.

III.8. A népirtás főbb indokai szerb részről

Meg kell vizsgálni a 'másik oldalt' is, ugyanis ott is felvetődhetnek kérdések: mi okból történhetett meg ez a szörnyű népirtás? Mi volt a célja Mladic tábornoknak ezzel a súlyos csapással? A válaszok három irányból közelíthetők meg (már amennyire meg lehet magyarázni egy ilyen tragédiát).

Egyrészt, a feljebb már említett Nagy-Szerbia létrehozása volt a legfőbb indok a vérengzésre. Azonban emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a katonai, és a stratégiai szempontokat sem. Nem véletlenül végeztek csak a katonakorú férfiakkal Srebrenicában. Ugyanis a körülbelül 8000 fegyverforgatásra alkalmas, főként középkorú férfi már egy rendes hadsereget is alkothatt volna, kihívást jelentve ezzel az ott tartózkodó boszniai szerb erőknek.

Másrészt, a kisváros komoly stratégiai pontnak számított, ugyanis a bosnyák enklávét a boszniai szerb területeken belül is, közel a szerb határhoz terült el. Tehát ezen indokok miatt sem volt kíváncsú egy muzulmán többségű település a boszniai szerbek területén.

A srebrenicai népirtás volt a legvéresebb egyszeri háborús bűntett Európában a második világháború óta. Ilyen méretű, előre kitervelten, szisztematikusan végrehajtott tömegmészárlásra sem azelőtt, sem azóta nem volt példa, még a délszláv háborúk borzalmai közepette sem.³³

III.9. A Nyugat konfliktuskezelési politikájának problémái

Az ENSZ három fő tevékenységi területe közé tartozik – a nemzetközi konfliktusok kezelése illetve a fejlett és fejlődő országok közötti szakadék szűkítése mellett - a nemzetközi béke és biztonság fenntartása. Azonban e feladatának ellátása nem mindig működik sikeresen.³⁴

Az ENSZ felelőssége három súlyos hiba alapján kapcsolható össze a Srebrenicában történetekkel. Elsőként említendő, hogy az atrocitásokat humanitárius katasztrófaként kezelte, ahelyett, hogy komolyabban vette volna a kialakult helyzetet már a konfliktus legelején. Természetesen a humanitárius segítségnyújtás szükségszerű, de nem helyettesítheti a politikai illetve a katonai beavatkozást. Márpedig a térségben a legnagyobb hangsúlyt a humanitárius segítségnyújtás kapta, ami hangsúlyoznám, hogy kiemelten fontos, de az akkori körülmények közepette nem járult hozzá elégségesen a konfliktus feloldásához.³⁵

³³ SZILÁGYI Csaba: *Srebrenica - egy népirtás dokumentumai*. Budapest, Magyar Televízió, videofelvétel 2010.

³⁴ CASSESE, Antonio: *International law*. Oxford, Oxford University Press, 2005. 292-294.

³⁵ TINDEMANS i.m. 68-69.

Másodsorban, a konfliktuskezelés hibájaként fogható fel a korai, hatékony katonai beavatkozás hiánya. A fegyveres erő alkalmazásától való idegenkedésnek két fő oka volt. A holland békefenntartók és a humanitárius missziók védelme, továbbá az atrocitások fokozásától való félelem (Európai országok részéről).³⁶ Ezzel szemben, például az Amerikai Egyesült Államok az áldozatok eredményes(ebb) védelmét, a zavargások enyhítését egy hatékony katonai beavatkozás eszközével kívánta volna megoldani. A boszniai körülmények figyelembe vételével kijelenthető, hogy egy produktív fegyveres intervencióval meg lehetett volna előzni a helyzet súlyosbodását.³⁷

Harmadrészt, a hibák közé sorolandó a biztonságos övezetek kialakítása, hatékony védelmük megvalósítása nélkül. Ez volt a Világszervezet jugoszláviai konfliktuskezelési technikájának legsúlyosabb melléfogása.

III.10. A boszniai konfliktuskezelési problémákból levont következtetések

Még a sikeres daytoni békeszerződés sem felejtetheti el a Világszervezet békefenntartási kudarcát Srebrenicában. Kiemelendő, hogy a felelősség nem csupán az ENSZ-et terheli.

Bosznia-Hercegovinában egészen 1995-ig nem sikerült megállapodni a hadban álló felekkel. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a vezető nyugati nagyhatalmak visszautasították a hatékony katonai beavatkozás hiteles kilátásba helyezését egy esetleges megegyezés megkötése végett. Hangsúlyozandó, hogy e ponton még a fegyveres erők bevetésének csupán kilátásba helyezéséről volt szó, nem tényleges katonai akcióról. Azonban ennek elmaradása miatt a felek nem érezték kellő késztetést tárgyalások lebonyolítására és a háború befejezésére.

Hatalmas, tátongó szakadék volt az ENSZ elvi és gyakorlati elképzelései között. A Szervezet többségében nem tudta eredményesen és hathatósan megvalósítani elképzeléseit (például a boszniai békefenntartási politika), ami súlyos következményekhez vezetett (például a srebrenicai népirtás).³⁸

A boszniai szerb hadsereg a legfejlettebb csapatnak számított a Balkánon a '90-es évek elején. Egy ilyen magasszintű technikával ellátott és szervezett sereggel szemben, nem szabadott volna egy alulfegyverzett és motiválatlan békefenntartó egységet a térségbe küldeni.

³⁶ Főleg Franciaország és Nagy-Britannia élt ezen kifogásokkal.

³⁷ TINDEMANS i.m. 69-71.

³⁸ HONIG, Jan Willem & BOTH Norbert: *Srebrenica: Record of a War Crime*. United States of America, Penguin Books, 1996. 15-20.

Ráadásul a fejlett katonai eszközök híján a kéksisakosok nem tudtak maximálisan eleget tenni békefenntartói feladatuknak.³⁹

A végső következtetés talán a legsúlyosabb is egyben. Habár az 1995 őszi daytoni egyezmény egy igen eredményes és nagyon jó feltételek mellett megkötött szerződés volt, egy kevésbé kielégítő, de elégséges megállapodást már korábban is meg lehetett volna kötni, amivel a srebrenicai tragédia is megelőzhető lett volna. Sajnos csak volna.



³⁹ WEISS, THOMAS G. & HUBERT, DON: *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*. Canada, International Development Research Centre, 2001. 92-95.

IV. A békefenntartás kihívásai

IV.1. Létezik-e egyáltalán legitim háború?

Az igazságos háború modern elméletének kialakulásában központi szerepet játszottak a náciizmus és a második világháború tapasztalatai. A kérdések adottak voltak: hogyan tekinthető egy háború erkölcsileg igazolhatónak, más szóval legitimnek, ha csupán nagymértékű rombolásra képes, és csak nyomorúságot hagy maga után? Ugyanakkor hogyan tekinthető a háború elvetendőnek, amikor ez volt az egyetlen eszköz, amivel a világ egyik legpusztítóbb rezsimjét, a náciizmust is fel lehetett számolni?⁴⁰ A teljes válaszok még váratnak magukra. Megközelítések azonban léteznek.

Az eredeti legitim háború elmélete vallási alapokon nyugodott, a modern változata pedig két irányra oszlott: az emberi jogok és a pacifizmus eszmevilága irányába; valamint a nemzet ideológiája felé. A XVII. században Hugo Grotius is kifejtette a „Háború és béke jogáról” című művében, hogy igaz, nehezen egyeztethető össze a háborúskodás a krisztusi elvekkel, de mégis kivételesen el lehet ismerni (és el is kell) annak létjogosultságát. A modern nemzetközi jog első rendszeres műveként fémjelzett alkotásában felteszi a várva várt kérdést: létezik-e egyáltalán igazságos háború? Válaszát természetjogi alapokra helyezve indokolja meg.⁴¹ Elmélete szerint a természetben nincs semmi olyan amely, a háború ellen szólna, éppen ellenkezőleg. Az állatok alapösztönei arra készítetik őket, hogy küzdjenek a fennmaradásukért. A természetjog területén maradva, tehát a legitim háború igenis létezik. Az igazolhatóság tekintetében, azonban figyelembe kell venni az emberi ész, és társas viselkedés szempontját is. Itt már szűkül ugyan a kör, de még mindig nem tiltott az erőszak, kivéve, ha mások jogainak az elvételére, csorbítására irányul. Összegezve a főszabály mások jogainak a védelme, amelyet végső soron erőszak alkalmazásával is meg lehet védeni.⁴²

IV.2. Ha veszélyben a béke

Az ENSZ Alapokmánya a legszélesebb körben alakította ki az erőszak tilalmát. Azonban lehetetlen e nagyon fontos alapelvnek a teljes körű védelme. Ahogyan a büntetőjog sem tudja

⁴⁰ Dr. GAJZÁGÓ László: *A háború és béke joga*. Budapest, Stephaneum, 1942. 53-56.

⁴¹ SPICZMÜLLER Bence: *Van-e egyáltalán igazságos háború?* Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Grotius Tudományos folyóirat, 2011. 3-6.

⁴² SZIGETI Péter: *A nemzetközi jog és az igazságos háború eszméjének a fejlődése*. Budapest, ELTE-ÁJK, OTDK dolgozat, 2005. 15-19.

maximálisan megakadályozni a gyilkosságok megtörténtét, úgy a nemzetközi jog sem képes minden helyzetben megelőzni a fegyveres konfliktusok kitörését. A legfőbb cél tehát, a háborúindítás tilalmának széleskörű érvényesítése, továbbá különbségtétel a legitim és illegitim fegyveres konfliktusok között.⁴³

A nemzetközi jog két esetben engedélyezi a fegyveres (katonai) erő alkalmazását, nevezetesen: az önvédelem és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által alkalmazott kollektív kényszer esetében.⁴⁴

Az önvédelem az államok természetes jogát képi, mely kollektív és egyéni formában egyaránt megjelenhet. Az önvédelemből történő fegyveres fellépés a megtámadott államnak a támadóval szemben alkalmazott ideiglenes intézkedése lehet csupán, mindaddig, amíg a BT a nemzetközi béke és az egyensúly helyreállítása, fenntartása érdekében meg nem hozza a szükséges rendszabályokat.

A kollektív kényszer alkalmazása a másik kivétel az erőszak tilalma alól. Ebben az esetben a BT a béke veszélyeztetését vagy támadó cselekményeknek fennforgását állapítja meg, és az Alapokmány VII. fejezetében foglalt rendelkezések értelmében jár el. Ilyenkor a BT nemcsak ajánlások megtételével kísérrelheti meg a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, illetve helyreállítását, hanem olyan rendszabályok foganatosítását határozhatja el, amelyeket az államok kötelesek végrehajtani. E VII. fejezet tulajdonképpen a világszervezet 'fegyverhasználatát', az erő alkalmazását, kényszerítő intézkedések bevezetését engedélyezi és szabályozza. Azonban még a béke megszegésének vagy veszélyeztetésének megállapítása esetén is dönthet olyan lépésekről a BT, amelyek nem igénylik a fegyveres erő alkalmazását (például gazdasági szankciók). Amennyiben ezen intézkedések nem vezetnek eredményre, akkor a Tanács alkalmazhatja a fent említett kollektív kényszert. A Szervezet fegyveres erőit a tagállamok kötelesek szolgáltatni, a Tanács felhívására.

Az Alapokmány meglehetősen széles körben deklarálja a BT mozgásterét a nemzetközi konfliktusok megelőzésére, illetve rendezésére vonatkozóan. Az atrocitások feloldása tekintetében viszont, elsősorban a katonai eszközök alkalmazása játszik hatékonyabb szerepet. A nem fegyveres erő alkalmazása nélküli konfliktusfeloldások a háborús körülmények között sikertelenségük miatt háttérbe szorulnak.⁴⁵

⁴³ WALACE, Rebecca: *International law*. The United Kingdom, London, Sweet & Maxwell, 2005. 275-277.

⁴⁴ BLAHÓ András - PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest, Aula Kiadó, 2005. 192-195.

⁴⁵ TISOVSZKY János: *Az ENSZ és a békefenntartás*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 1997. 13.

IV.3. Meghatározó kapcsolat

A két legnagyobb nemzetközi szervezet, az ENSZ és a NATO kapcsolata a Jugoszláviában kialakult válsághelyzet idején jött létre, és vált egyre szorosabbá. A soknemzetiségű államban már a '80-as évek végétől megjelent egy sor dezintegrálódásra utaló jel. Az országban 1989-91 között tartott tárgyalások sem vezettek sikerre, nem került sor kompromisszumkötésre. Az egyezkedéseket egy centralizációs jellegű szerb, és egy konföderációs elvű szlovén-horvát szemlélet jellemezte, megfűszerezve a résztvevők nacionalizmusával, így nem csoda, hogy nem jött létre egy kölcsönös megállapodás a felek között, aminek hiánya elvezetett a délszláv háborúk kitöréséhez.⁴⁶ Az egymással konfliktusban álló felek egyre agresszívabb fellépése elkerülhetetlenné tette az ENSZ és a NATO még szorosabb együttműködését. 1992 októberében a Biztonsági Tanács határozatot hozott a boszniai légtérben folytatott repülések tilalmáról. Azonban az ENSZ-nek nem voltak hatásos eszközei határozata kikényszerítésére, így a háborúban szemben álló felek minden következmény nélkül sérthették meg a légi korlátozást. A fordulat 1993 márciusában történt meg, amikor is a BT újabb döntésében felhatalmazta a NATO-t a légtérzárlet kikényszerítésére. A határozat értelmében a szervezet megkezdte a felderítő repüléseket Bosznia felett. A feladat komolyságát jelezte az is, hogy NATO vadászgépek már 1994 februárjában lelőttek négy jugoszláv gépet, melyek megsértették a repülési tilalmat.⁴⁷ Azonban a '92-'95-ös időszakban a NATO nem csupán katonai erő felmutatásával segítette az ENSZ feladatát. Nagyon fontos szerepe volt a Szerbia ellen foganatosított gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi szankciók, és a fegyverszállítási embargó rendelkezéseinek ellenőrzésében is.⁴⁸

Rövid idő alatt kiderült azonban, hogy eltérő elképzelési vannak a két szervezetnek a válságkezelést illetően. A ENSZ egységei attól féltek, hogy a NATO kényszerítő akcióit a szerbek a békefenntartókon torolják meg. Az ellentétek akkor éleződtek ki, amikor napirendre került a Sarajevót tűzérségi tűz alatt tartó szerb csapatok bombázása. A vita rávilágított a politikai és katonai szempontok egyeztetésének nehézségire egy olyan válsághelyzetben, amikor a szemben álló felek erőszakot is alkalmaznak. A konfliktusok ellentmondásos kezelése, a nyilvánvaló különbségek a két intézmény stratégiájában, eljárási szabályaiban, hozzájárultak azokhoz az atrocitásokhoz, amelyeket a szerbek elkövettek a békefenntartók

⁴⁶ SOROSY Tamás: A NATO szerepvállalásának változása a délszláv válság kezelésében a '90-es évek első felében In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002. 174-176.

⁴⁷ Prof. Dr. MATUS János: Kollektív biztonság és kollektív védelem - az ENSZ és a NATO együttműködése In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002. 46-47.

⁴⁸ Dr. SZELEI KISS Gyula: Az ENSZ és a NATO közötti együttműködés: a nemzetközi jog fejlődése In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002. 44-46.

ellen Srebrenicában (de említhetném még Gorazdét vagy Banja Lukát is). Ekkor vált egyértelművé az ENSZ számára, hogy az általa követett pártatlanság elve nem minden esetben működik megfelelően.

IV.4. Kudarc?

Minden hiányossága, gyengesége és megkérdőjelezhető intézkedése ellenére az Egyesült Nemzetek Szervezete jelentős mértékben hozzájárult legfőbb feladatának megvalósításához, a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához és egy újabb világháború elkerüléséhez. Azonban a Szervezet nem tudta megakadályozni azt, - köszönhetően a hidegháború okozta ellentéteknek - hogy közel 200 polgárháborús és fegyveres konfliktusra került sor 1945 óta. Az elmúlt 50 évre tekintettel, ez a szám óriási, nem is beszélve a halálos áldozatokról. Lehet-e szó tehát a békefenntartás kudarcáról?

Nyilvánvaló, hogy az ENSZ, és ezen belül a béke és biztonság fenntartására elsődleges hivatott szerve, a Biztonsági Tanács, nem válhatott a világ kollektív biztonsági rendszerének központi elemévé. Azonban nem a BT által megfogalmazott és követett alapelvek területén, vagy a szervezeti felépítésében kell a probléma okát keresni. Főleg a politikai-ideológiai ellentétek és a katonai rendszerek szembenállása akadályozta meg az eredményes együttműködést.

Teljes sikertelenségről mégsem beszélhetünk. A szervezet életképességét tanúsítja, hogy az említett konfliktusok okozta bénulás ellenére is létrejött a békefenntartás intézménye. Mindkét szervezet (ENSZ és NATO) számára nagyon fontos, sőt mi több elsődleges feladat a nemzetközi béke és biztonság megőrzése, vagy annak veszélyeztetése esetén helyreállítása. A másik együttműködési területük pedig az értékek lehető leghatékonyabb védelme. Méghozzá egyetemes értékek védelme, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok őrzése.⁴⁹

Természetesen vitatható, és vitatott is, hogy mennyire hatékonyak az államok közötti összhang megteremtésére irányuló lépései a két világszervezetnek. Továbbá mennyiben tudják igazán fenntartani az államok közötti békés összhangot, avagy a biztonság megsértésének veszélye esetén mennyire tudnak hatékonyan fellépni. Kijelenthetjük, hogy a boszniai háború idején Srebrenicában történt népirtás, egyáltalán nem hozható fel az eredményes békefenntartás példájaként. Sőt mi több, a történetek egyértelmű 'arculesapását' jelentik a világszervezeteknek.

⁴⁹ SITKOWSKI, Andrzej: UN Peacekeeping: Myth And Reality. United States of America. Greenwood Publishing Group, 2005. 87-93.

V. A népirtással kapcsolatos jogi problémák elemzése

V.1. A bénult Nyugat feleszmél, avagy a segítség késve érkezése

A NATO 1995 augusztusában átfogó és immáron sikeres légi csapásokat intézett a boszniai szerb katonai támaszpontok ellen komoly kárt okozva ezzel a kommunikációs rendszerükben. A pillanatnyi zavart kihasználva a bosnyákok és a horvátok szárazföldi offenzívát kezdeményeztek a boszniai szerb erők ellen több frontvonalon is. Rövid idő alatt jelentős területeket sikerült visszafoglalni. A boszniai szerbek szakadár államának legnagyobb városa, Banja Luka felé pedig egy hatalmas erejű bosnyák-horvát haderő közeledett.

Az amerikai diplomácia végül ezen a ponton, hirtelen leállította az offenzívát és béketárgyalásokat hívott össze Daytonban. A katonai vereséget elszenvedő boszniai szerbek kénytelenek voltak lemondani elszakadási ambícióikról, Nagy-Szerbia létrehozásáról és el kellett fogadniuk Bosznia-Hercegovina létezését.⁵⁰

Nyilvánvalóan egyetlen indok sem elégséges egy tömegmészárlás elfogadásához. Semmilyen felsőbb célnak sem lehet eszköze több ezer emberi élet kioltása. A Srebrenicában történtek egyértelműen a nemzetközi szervezetek kudarcát jelentették a konfliktusok békés rendezésének terén. Hiszen egy ENSZ által sérthetetlennek deklarált várost foglaltak el és a védett zónában hajtottak végre tömegmészárlást a boszniai szerb hadsereg tagjai. A népirtás tényét a Hágai Nemzetközi Bíróság is kimondta az érvényben lévő genfi egyezményekre hivatkozva, és sor került számos bűnös felelősségre vonására is. Azonban ez elég sovány vigasz az áldozatok hozzátartozói számára.

V.2. A békefenntartás (peacekeeping) fogalma

Az ENSZ Alapokmánya legelső soraiban deklarálja, hogy „megmentik a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, továbbá hitet tesznek az alapvető emberi jogok és az emberi személyiség méltósága és értéke mellett”. A Világszervezet legfontosabb feladata, vagyis a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, tehát már a Charta preambulumban is körvonalazódik. E fő cél

⁵⁰ HONIG, Jan Willem & BOTH Norbert: *Srebrenica: Record of a War Crime*. United States of America, Penguin Books, 1996. 15-20.

megvalósulásának, betartásának érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa rendelkezik hatáskörökkel.⁵¹

A nemzetközi válságkezelő műveleteknek alapvetően négy különböző típusát különböztetjük meg: a fegyveres konfliktusok megelőzése, a béketeremtés, a békefenntartás illetve a békeépítés.⁵² Boutros Boutros-Ghali⁵³ ENSZ-főtitkár a következő meghatározást fogalmazta meg a békefenntartást illetően: „az ENSZ közvetlen beavatkozása a helyszínen, (...) katonai és/vagy rendőri és gyakran polgári állományának felhasználásával. A békefenntartás olyan eljárás, amely kiszélesíti a lehetőségeket a konfliktus megakadályozása és a béke megteremtése terén.” Azonban az ún. 'peacekeeping' igen drága, valamint politikailag is nagyon kockázatos feladat. Ez az oka annak, hogy a tagállamok gyakran a költségkímélőbb és egyszerűbbnek vélt humanitárius misszióval próbálják helyettesíteni az összetettebb, átgondoltabb intervenciót a béke helyreállítása érdekében.⁵⁴ Pontosan ez történt Srebrenica esetében is.

V.3. A kitűzött célok meg nem valósítása és következményei

Az ENSZ három fő célt akart megvalósítani Bosznia-Hercegovinában. Nevezetesen: a béke biztosítását, ennek alapján szankciók bevezetését és humanitárius segítség nyújtását. Sajnos a Szervezet számos körülmény miatt nem tudta maximálisan teljesíteni a kitűzött feladatait. Az ENSZ békefenntartói tevékenységét Bosznia-Hercegovinában leginkább a félénk, szervezetlen, politikailag ingatag, jelzőkkel lehetne jellemezni. A Szervezet kezdeményezései a térségben uralkodó feszültség csökkentésére, a tagállamok és a Biztonsági Tanács között folyó főként politikai verseny miatt nem voltak eredményesek. Mondhatni csupán szimbolikus jelentőséggel bírtak, a helyzet stabilizálására irányuló intézkedései az ENSZ-nek ebben az időszakban. A kezdeti eredménytelenség után kénytelen volt belátni a Szervezet, hogy nagyobb erő bevetésére lesz szükség az Alapokmányban foglalt célok elérése érdekében a bosnyák térségben. A hatékonyabb intézkedések, azonban túl drágák és időigényesek lettek volna. A tagállamok heteket töltöttek a költségek tárgyalásával, melyeket túlzottnak véltek, és végül egy egyszerűbb mellett döntöttek. A boszniai helyzetet nem a megfelelő módon kezelte

⁵¹ LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Hagyományos békefenntartás az ENSZ-ben In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002. 7-10.

⁵² TÖRŐ Csaba: Békefenntartó és békétámogató hadműveletek In *A fegyveres összetűzések joga*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009. 60.

⁵³ 1992. január 1-jén választották meg a Világszervezet hatodik főtitkárává. 1996-ban újraválasztását az Egyesült Államok, mint állandó ENSZ BT tag, rendíthetetlenül megvétózta, így Ghali volt a világszervezet első, és eleddig egyetlen főtitkára, aki nem tudta második ciklusként négy évvel meghosszabbítani mandátumát.

⁵⁴ TISOVSZKY i.m. 24-25.

a Szervezet, hiszen kezdetben nem látták a tragédia bekövetkeztének reális lehetőségét. Az ENSZ abban bízott, hogy a holland békefenntartók pusztja jelenléte elriasztja majd a boszniai szerb hadsereget. Azonban, ez egy megalapozatlan sőt könnyelmű kijelentés volt a Világszervezet részéről. Már önmagában az a tény, hogy Mladic parancsnok és csapata elkezdte az offenzíváját, az 1993-ban sérthetetlenné deklarált város ellen, arra enged következtetni, hogy nem fognak visszavonulni pár száz alulfegyverzett békefenntartó látványa miatt.

Számtalan eddigiekben feltárt részlet is utalta arra, hogy a védett övezetté nyilvánított Srebrenicában nem egyszerű provokációról volt szó. Többek között az is nyilvánvaló volt, hogy a boszniai szerb csapatok a JNA támogatását élvezték. Az 1990-es években ez a hadsereg volt a legfejlettebb a délszláv vidéken. Mindebből joggal lehetett következtetni arra, hogy a gyengén felfegyverzett, szervezetlen holland békefenntartó egységet nem volt elégséges, és nem is lett volna szabad Bosznia-Hercegovinába küldeni.⁵⁵

Mindezeket összevetve, bátorkodnék a tudatos gondatlanság szót használni a történetek tekintetében. A Világszervezetnek látnia kellett előre, hogy a békefenntartók pusztja jelenléte nem fogja Mladic tábornok csapatait térdre kényszeríteni, de mindezek ellenére könnyelműen bízott - a költségtakarékosabb és politikailag kevésbé kockázatos megoldás jegyében – egy esetleges nem kívánatos eredmény elmaradásában.

V.4. Az UNPROFOR és hatékonysága

A Biztonsági Tanács 1992 márciusában felállította az UNPROFOR-t⁵⁶, mely az ENSZ Védelmi Hadereje volt Jugoszláviában, majd önálló részekre bontotta (Bosznia-Hercegovinában azonban továbbra is UNPROFOR néven állomásozott a misszió). Eredetileg azzal a céllal hozták létre, hogy elősegítse a jugoszláv válság békés rendezését. Hatásköre 1992-ben a szarajevói repülőtér zökkenőmentes használatának a biztosítására terjedt ki, továbbá a szabadon engedett polgári személyeket szállító konvojok biztonságát felügyelte. Azonban a védelmi haderő feladatainak ellátása a kiújult harcok, illetve a tagállamok és a BT között folyó viták miatt, (még NATO támogatása ellenére is) egyre nehezebbé váltak. 1993-ban az ENSZ felhatalmazta az UNPROFOR-t katonai erő alkalmazására is, abban az esetben, ha a védett területeken a béke és biztonság veszélybe kerül.

⁵⁵ SOLIS, D. Gary: *The Law of Armed Conflict*. United States of America, Cambridge University Press, 2011. 300-308.

⁵⁶ UN Security Council Resolution 836.

Azonban a védelmi egység Srebrenicában nem volt kellőképp felkészítve egy esetleges hatékony védelem, avagy ellentámadás kivitelezésére.⁵⁷

V.5. A beavatkozás feltételei – egy teoretikus előretekinés

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a főszabály mindig a be nem avatkozás. Azonban extrém, kivételes esetekben előfordulhat, hogy nincs más lehetőség, mint a katonai erő bevetése. Ilyenkor, bizonyos kritériumoknak feltétlenül teljesülniük kell ahhoz, hogy legitim módon lehessen igénybe venni fegyveres erő alkalmazását.⁵⁸

A követelmények tekintetében nincs univerzálisan elfogadott kódex. Mégis, az Intervenció és Állami Szuverenitás Nemzetközi Bizottsága⁵⁹ összeállított egy hat feltételből álló listát.⁶⁰

E szempontok meglétét sorra megvizsgáltam a srebrenicai helyzetre nézve. Első feltétel: a katonai erő alkalmazásához szükséges hatáskör.⁶¹ Ha ezzel nem rendelkezik az adott szervezet, nem avatkozhat be a konfliktusba. Az ENSZ Alapokmány VII. fejezete felhatalmazza a Biztonsági Tanácsot akár fegyveres intézkedések megtételére is. Srebrenica esetében, tehát a hatásköri kritérium teljesült.

Második feltételként, a jogilag elfogadható katonai beavatkozáshoz szükséges egy ésszerű, alapos indok. A polgári lakosság védelme, úgy gondolom a legmegfelelőbb ok a fegyveres erő alkalmazására. Ennek alátámasztása két körülmény fennforgása esetén minden kétséget kizáróan elfogadható. Egyrészt, a civil lakosság életének tényleges veszélyeztetése, illetve etnikai tisztogatásra, népirtásra utaló valós szándék. Srebrenica esetében kijelenthető, hogy a beavatkozás második feltétel is megvalósult.⁶²

A fegyveres beavatkozások legfőbb célja, mindig a polgárok életének hatékony védelme, illetve a háborús konfliktusok okozta szenvedések mérséklése, minimális szinten tartása. Bármilyen más, például kizárólag az országhatár szélesítésére irányuló vagy területfoglalási szándékú beavatkozás, nem lehet jogilag elfogadott. Mindezekből következik, hogy meg kell

⁵⁷ Helsinki Watch Report: *War criminals in Bosnia-Herzegovina*, United States of America, 1993. 145-147o.

⁵⁸ WEISS, Thomas G. és HUBERT, Don: *The Responsibility to Protect*. Canada, International Development Research Centre, 2001. 31.

⁵⁹ Eredeti angol nevén: International Commission on Intervention and State Sovereignty.

⁶⁰ Hangsúlyoznám, hogy ezt a feltételrendszert 2001-ben dolgozta ki az ENSZ, tanulva a Srebrenicában, Ruandában és Koszovóban történetekből. 1995-ben ez a lista még nem volt így megfogalmazva, éppen emiatt e fejtegetésem csupán teoretikus.

⁶¹ FLECK, Dieter: *The Handbook of International Humanitarian Law*. United Kingdom, Oxford University Press, 2008. 130-133.

⁶² WEISS, HUBERT i.m. 33-34.

jelennie harmadrészt egy alátámasztható, ésszerű beavatkozási motívumnak.⁶³ Ez a beavatkozások harmadik feltétele. Ezen szándék, előzménye már a Srebrenica elleni ostrom kezdete előtt, 1993-ban megjelent. Ekkor nyilvánította ugyanis a Világszervezet biztonságos övezetté a kisvárost. A katonai beavatkozás lehetőségét, tehát megteremtette az ENSZ, már 1995 előtt. A hatékony fegyveres erő alkalmazásának elmaradása, azonban elvezetett a város eleséséhez, és a 8000 emberi életet követelő tragédiához.

A kollektív kényszer igénybe vétele csakis, mint ultima ratio, tehát végső megoldásként merülhet fel. Mindenekelőtt, meg kell próbálni minden lehetséges eszközzel a konfliktust békés úton rendezni. Ez a negyedik feltétele tehát a beavatkozásnak. A vitarendezés történhet tárgyalások sorozatával, bizonyos gazdasági szankciók kilátásba helyezésével, tűzszüneti megállapodások kötésével, stb. A lényeg, hogy törekedni kell a fegyveres erő alkalmazásának minimalizálására. Azonban, a konfliktus ilyen úton való rendezésének sikertelensége esetén, mindenféleképp szükséges a hatékony, és sajnos elég költséges katonai beavatkozás. A boszniai háború alatt végig zajlottak tárgyalások a felek között, illetve fegyverembargó bevezetésére, továbbá tűzszüneti megállapodások kötésére is sor került. Mindezen intézkedések eredménytelenek voltak.⁶⁴

A beavatkozás nagysága, intenzitása és időtartalma arányos kell, hogy legyen az elérendő céllal, ebben az esetben a Srebrenicában élő lakosság védelmével. Ez az ötödik feltétel.

Végül hatodik feltétel, hogy reális és megalapozott esély legyen a beavatkozás sikeres kimenetelére.

Mind a hat előírás konjunktív fennállása esetén lehetőség van az erőszak legitim alkalmazására. Srebrenica esetében mindegyik elem megvalósult, tehát lehetőség lett volna nemzetközileg elfogadott (és produktívabb) kollektív kényszer alkalmazására. Hangsúlyoznám, hogy ez csupán egy 2001-ben megjelent feltételrendszer, Srebrenica esetére való elméleti alkalmazása, vizsgálata részemről.⁶⁵

⁶³ EPPING, Volker: *International Humanitarian Law -Facing new challenges*. Symposium in Honour of Knut Ipsen. Western Europe, 2007. 89-90.

⁶⁴ WEISS, HUBERT i.m. 36.

⁶⁵ Azonban az kijelenthető, hogy az ENSZ jogilag elfogadott keretek között igen is tudta volna fegyverhasználati jogát alkalmazni és ezzel akár meg is előzhette volna a mészárlást.

VI. Intő példa, avagy a népirtás tanulságainak levonása, összegzése

VI.1. Felelős kerestetik

Az ENSZ BT 819. számú határozatával védett övezetté nyilvánította Srebrenicát 1993-ban. A város 1995 júliusában mégis elesett. Ennek legfőbb oka a NATO légi támogatás hiánya, és Naser Oric távolléte volt. Az idő kulcsfontosságú szerepet játszott a népirtás bekövetkeztében. Mind a bosnyák parancsnok jelenléte, mind egy NATO bombázás elegendő időt biztosított volna a megszárlás elkerülésére.

A 'sérthetetlen' övezetté válás annyit jelentett, hogy körülbelül 600-700 igen gyengén felfegyverzett holland békefenntartót küldtek a térségbe. Feladatuk a védettnek deklarált övezet biztosítása volt, illetve lett volna. Azonban 1995 júliusában Ratko Mladic csapatai gond nélkül vették be a kisvárost és végeztek ki körülbelül 8000 muzulmán férfit. Ez áll a jogi probléma középpontjában is.

Az ENSZ Alapokmánya lehetőséget biztosít a BT számára intézkedések megtételére, abban az esetben, ha a nemzetközi béke és biztonság veszélyben van. Mint már korábban említettem, ezen intézkedések foganatosítása történhet fegyveres erő alkalmazásának igénybevételével is. Srebrenica esetében tehát, hatékonyabb katonai eszközök és világosabb utasítások mellett kellett volna a holland békefenntartó egységnek ellátnia fő feladatát. A tagállam kéksisakosainak azonban az ENSZ nem biztosított elegendő és hatékony eszközt a srebrenicai válság kezelésére. Továbbá, a korai NATO légi támogatás elmaradása is hatalmas szerepet játszott Srebrenica elesésében.⁶⁶

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, milyen elszomorító, és hihetetlen a népirtás megtörténte. Ugyanis szinte elképzelhetetlen, hogy a modern kori Európában egy középkort idéző, szisztematikusan végrehajtott öldöklésre sor kerülhetett, ráadásul a nemzetközi szervezetek felügyelete alatt. Az oly sokszor említett ENSZ Alapokmány kimondja, hogy a szervezet fő feladata a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, ennek veszélybe kerülése esetén pedig intézkedések megtétele a stabilitást fenyegető bűncselekmények megelőzésére. Igen, tehát az ENSZ-nek, vagyis a Biztonsági Tanácsának van a kezében 'fegyver' a nemzetközi béke és

⁶⁶ BOGDANICH, George: UN Report on Srebrenica – A Distorted Picture of event. In HERMAN, S. Edward (edt.) The Srebrenica Massacre. Evidence, Context, Politics. United States of America, Alphabet Soup, 2011. 228-230.

biztonság veszélyeztetése esetén.⁶⁷ Képes lépéseket tenni a stabilitás helyreállítása végett. Sőt kollektív kényszert is alkalmazhat a BT az Alapokmány VII. fejezetének felhatalmazása alapján.

Srebrenica esetében is 'képviselve' volt a Világszervezet, mégis megtörtént a több ezer emberi életet követelő borzalom.

Nyilvánvalóan mulasztás történt, és több mint másfél évtizede mutogatnak egymásra a nemzetközi szervezetek. Próbálják egymásra hárítani a felelősséget. Hollandia a Szerb Köztársasági Hadsereg, a NATO az ENSZ-re és fordítva. Teljes a káosz és egyik fél sem ismeri el 'bűnösségét'. Első számú felelősnek, egy 2011 júliusában meghozott hágai ítélet⁶⁸ azt, a felet kiáltotta ki, aki a konfliktushoz a legközelebb állt, és aki nem járult hozzá kielégítő mértékben a népirtás megakadályozásához. Jelen esetben tehát Hollandia, aki felkészületlenül küldte és tartotta csapatait Srebrenicában.⁶⁹

Mégsem lehet ilyen könnyedén kijelenti a holland állam teljeskörű felelősségét. A holland kormánynak a témával kapcsolatban az volt az álláspontja, hogy az ENSZ nem biztosított elegendő védelmi eszközt ahhoz, hogy hatékonyan fel tudjanak lépni az igen jól felszerelt boszniai szerb haderővel szemben.⁷⁰ Az eredményes NATO légi támadás hiánya pedig, minden kétséget kizáróan felelőssé teszi az ENSZ-et.

Megkérdőjelezi a valaha létezett legerősebb katonai szervezet (NATO) hatékonyságát és taktikáját is az a tény, hogy Ratko Mladic parancsnoknak kétszer is sikerült összezavarnia a Szervezet vezetőit, azzal, hogy több holland békefenntartót foglyul ejtett.⁷¹

Nehéz tehát csupán az egyik résztvevő terhére róni a történeteket. Más, a témában jártas szerzők⁷² véleményét osztva úgy gondolom, az ENSZ magasfokú (de nem kizárólagos) felelőssége állapítható meg a Srebrenicában történtek miatt.⁷³ Egyfajta kollektív felelősség terheli a Világszervezeten kívül, a NATO-t, az Amerikai Egyesült Államokat, Franciaországot, Nagy-Britanniát, a bosnyák kormányt és a holland békefenntartókat.

⁶⁷ SZILÁGYI Csaba: *Srebrenica - egy népirtás dokumentumai*. Budapest, Magyar Televízió, videofelvétel, 2011.

⁶⁸ Mothers of Srebrenica v The State of the Netherlands and the United Nations, case number 200.022.151/01, 2010.03.30.

⁶⁹ United Nations General Assembly: Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/53 - *The Fall of Srebrenica*. 1999. 100-107.

⁷⁰ JUHÁSZ József: *15 éve végeztek ki 800 ezer bosnyákot a boszniai szerb katonák Srebrenicában*. Budapest, Magyar Televízió, videofelvétel, 2011.

⁷¹ Elsőként 1995 májusában ejtettek túsul 350 békefenntartót, majd ez év júliusában 55 kéksipkást tartottak fogva.

⁷² A teljesség igénye nélkül csak két szerzőt említve: David Rohde, Pulitzer-díjas oknyomozó riporter, író, illetve Jan Willem Honig, a „Srebrenica: Record of a war crime” írója, londoni egyetemi professzor.

⁷³ MALCOLM, Noel: *Bosnia: A Short Story*. United States of America, New York University Press. 1996. 340-343.

VI.2. A hatékonyabb békefenntartás felé vezető út: a peacekeeping jövője

Az ENSZ Alapokmányába foglaltak szerint a Szervezet, mint a nemzetközi biztonság letéteményese, nem csupán katonai eszközökkel rendelkező egység, hanem mint hatékony és tekintélyes elrettentő erő birtokában lévő szervezet lett volna. Olyan erő, amely gyorsan és eredményesen bevethető. A jugoszláviai válság után nyilvánvalóvá vált, hogy az ENSZ nem rendelkezett a fent említett tulajdonságokkal. A '90-es évek közepétől a békefenntartás mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásaiban alapos átgondolás tárgya lett.

A hagyományos, a hidegháború során kialakult, ún. 'első generációs' békefenntartás egyik fő jellemzője, hogy valamennyi, a konfliktusban érdekelt fél beleegyezése szükséges a missziók telepítéséhez. A csupán könnyű fegyverzettel ellátott békefenntartó egységek, csakis önvédelmükre használhatták minimális harci eszközeiket. Semleges és fenyegetést nem jelentő erőként kell fellépniük. Pártatlannak maradni főleg ilyen kaliberű nemzetközi konfliktus esetén igen nehéz.⁷⁴

A klasszikus békefenntartás⁷⁵ alappillérijének számított a minimális fegyverhasználat illetve az erővel való béketeremtés/fenntartás elvetése.⁷⁶ Boutros Boutros-Ghali, a délszláv háború ideje alatt hivatalban lévő ENSZ főtitkár Békeprogramja kísérletet tett, az úgynevezett 'peace-enforcement'-nek, vagyis a béke erővel való kikényszerítésének széles körű elfogadására.

A srebrenicai népiirtás sok tanulsággal szolgál a Szervezet és Tagállamai, sőt az egész világ számára. A hagyományos békefenntartó erők telepítésének, bevetésének jelentősége korábban abban rejlett, hogy képesek voltak stabilizálni a konfliktusokat addig, amíg tartós rendezésre nincs lehetőség. Ez az egyensúlyi helyzetre törekvő funkciója a klasszikus békefenntartásnak Srebrenicában kudarcot vallott.

Ahhoz, hogy a későbbiekben ne ismétlődessen meg egy ilyen tragédiába torkolló konfliktus, a levont következtetéseket alaposan át kell gondolni és tanulni kell belőlük. Hiba tehát, ha az ENSZ olyan feladatokat vállal magára, melyeket képtelen megfelelően teljesíteni. Nem szabad a békefenntartást a politikai megállapodások híján egyfajta 'pótlékként' használni, mert annak súlyos következményei ismertek már Srebrenica óta.⁷⁷

⁷⁴ TÖRŐ i.m. 58-60.

⁷⁵ A klasszikus békefenntartás főbb alapelvei között szerepel a tartós tűzszünet megléte, az ENSZ jelenlét elfogadása a harcoló felek által, illetve a Szervezet semleges, rendező szerepe.

⁷⁶ TISOVSZKY i.m. 44.

⁷⁷ United Nations General Assembly: Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/53 - *The Fall of Srebrenica*. 1999. 107-109.

Végezetül, az ENSZ akarva, akaratlanul továbbra is egyike marad a nemzetközi békefenntartóknak. A Srebrenicában történtek egyértelművé tették, hogy nem működik minden körülmények között, a be nem avatkozás politikája. Szükség van tehát, az alapelvek megreformálásán felül egyfajta összefüggő konfliktusrendező folyamat kialakítására. Az, hogy ezen elgondolásokat a gyakorlatban is hatékonyan tudja alkalmazni az ENSZ már nem csak rajta, hanem a tagállamokon is múlik. Ők döntenek arról, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetét konfliktusok ellenőrzésére, tüneti válságkezelésre, lelkiismeretük megnyugtatóására, avagy valamely krízis hosszú távú és eredményes megoldására, megelőzésére használják.⁷⁸

VI.3. Befejezés, összegzés

A hagyományos békefenntartási technika egyértelműen megbukott Srebrenicában. A tétlenségnek, a be nem avatkozás politikájának súlyos következménye volt. Ahhoz, hogy a jövőben ne fordulhasson elő egy ilyen mértékű emberi tragédia, szükség van a konfliktuskezelési eszközök, politikák hatásosabb reformjára.

A preventív diplomáciai módszereket egyensúlyba kell hozni a hatékony katonai beavatkozással. Nyilvánvalóan az emberi jogok egyetemes védelme minden háborúban (illetve békés időszakban egyaránt) kiemelkedő fontosságú. A Világszervezet egyik legfontosabb feladata e védendő értékek veszélyektől való megóvása lett volna Srebrenicában is.

Ratko Mladic irányításával a boszniai szerb hadsereg 1995 júliusában - súlyosan megsértve a nemzetközi jog egyik ius cogens normáját - népirtást hajtott végre. A nemzetközi közösség tétlenül nézte végig a 8000 emberi életet követelő mészárlást. A tragédia legitim úton történő megelőzésére az eszközök két irányból is rendelkezésre álltak. A Bosznia-Hercegovinában kialakult körülmények közepette az ENSZ BT nemzetközi jogilag elfogadható keretek között alkalmazhatott volna fegyveres erőszakot. A térségbe küldött békefenntartó katonák azonban nem voltak alkalmasak a sérthetetlenül deklarált város hatékony védelmére. Az erőfölényben lévő boszniai szerb hadseregnek nem kellett túlzott erőfeszítéseket tennie a védelem megtörése érdekében. A békefenntartó csapatok nem voltak elégségesen felszerelve fegyverrel, és megfelelő utasításokkal sem látták el őket. A szervezetlen kéksisakosoknak épp emiatt esélyük sem volt Mladic csapatai ellen.

⁷⁸ BOOT, Max: Paving the Road to Hell: The Failure of U.N. Peacekeeping. *Foreign Affairs* 2000/2

A megelőzés másik eszköze a korai NATO légi támogatás lett volna. A békefenntartók erre irányuló kérelmét azonban rendre elutasította a Világszervezet. Az ENSZ a költségtakarékosabb megoldást választotta, mégis hatalmas árat fizetett.

Végezetül, minden körülményt figyelembe véve elmondható, hogy a súlyos mulasztás, avagy a tudatos gondatlanság eredményeként megtörtént tragédia felhívta a figyelmet a konfliktuskezelési politika új alapokra helyezésére. Sajnálatos azonban, hogy egy ilyen, több ezer emberi életet követelő háborús bűncselekménynek kellett megtörténnie ahhoz, hogy elinduljon a reformfolyamat a Világszervezeten belül. Abban pedig csak reménykedni lehet, hogy végül ténylegesen sikerül létrehozni egy olyan kellőképp hatékony békefenntartási programot, melynek keretein belül nem fog megismétlődni soha többet, a srebrenicaihoz hasonló népirtás.

VII. Felhasznált irodalom

Könyvek:

BLAHÓ András - PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest, Aula Kiadó, 2005.

CASSESE, Antonio: *International law*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

CASSESE, Antonio: *United Nations Peace-keeping: Legal essays*. The Netherlands, Sijthoff & Noordhoff, 1978.

ENGELBERG, STEPHEN: *Report based on the Debriefing on Srebrenica*. The Netherlands, Dutch Ministry of Defence, 1995.

EPPING, Volker. *International Humanitarian Law -Facing new challenges: Symposium in Honour of Knut Ipsen*. Western Europe, 2007.

FLECK, Dieter: *The Handbook of International Humanitarian Law*. United Kingdom, Oxford University Press, 2008.

GAJZÁGÓ László: *A háború és béke joga*. Budapest, Stephaneum, 1942.

GÖMBÖS Ervin (szerk.): *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

HONIG, Jan Willem és BOTH Norbert: *Srebrenica: Record of a War Crime*. United States of America, Penguin Books, 1996.

JUHÁSZ József: *A délszláv háborúk*. Budapest, Napvilág Kiadó, 1997.

JUHÁSZ József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Budapest, Aula Kiadó, 1999.

KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011.

ROHDE, David Stephenson: *Endgame- The Betrayal and Fall of Srebrenica, Europe's Worst Massacre since World War II*. United States of America, Westview Press, 1997.

SCHABAS, William: *Genocide in International Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

SZELEI KISS Gyula: *Az ENSZ és a NATO közötti együttműködés: a nemzetközi jog fejlődése* In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

SOLIS, D. Gary: *The Law of Armed Conflict*. United States of America, Cambridge University Press, 2011.

SITKOWSKI, Andrzej: *UN Peacekeeping: Myth And Reality*. United States of America. Greenwood Publishing Group, 2005.

TINDEMANS, Leo; CUTLER, Lloyd; GEREMEK, Bronislaw; ROPER, John; SOMMER, Theo; VEIL, Simone és ANDERSON, David: *Unfinished peace - Report of the International Commission on the Balkans*. Aspen Institute Berlin: Carnegie Endowment for International Peace, 1996.

TISOVSZKY János: *Az ENSZ és a békefenntartás*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 1997.

WALLACE, Rebecca: *International law*. London, Sweet & Maxwell, 2005.

WEISS, Thomas G. és HUBERT, Don: *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre, 2001.

WEISS, Thomas G. és HUBERT, Don: *The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background*. International Development Research Centre, 2001.

WEISZHÁR Attila – WEISZHÁR Balázs: *Háborúk lexikona*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2000.

Tanulmánykötetek:

BOGDANICH, George: UN Report on Srebrenica – A Distorted Picture of event. In HERMAN, S. Edward (edt.) *The Srebrenica Massacre. Evidence, Context, Politics*. United States of America, Alphabet Soup, 2011.

BOGDANICH, George: Prelude to the Capture of Srebrenica. In HERMAN, S. Edward (edt.) *The Srebrenica Massacre. Evidence, Context, Politics*. United States of America, Alphabet Soup, 2011.

FENTON, Tim: The military context of the Fall of Srebrenica. In HERMAN, S. Edward (edt.) *The Srebrenica Massacre. Evidence, Context, Politics*. United States of America, Alphabet Soup, 2011.

KISS Endre: Békefenntartás és az új típusú háború In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Hagyományos békefenntartás az ENSZ-ben In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

MATUS János: Kollektív biztonság és kollektív védelem - az ENSZ és a NATO együttműködése In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

TÖRÖ Csaba: Békefenntartó és béketámogató hadműveletek. In ÁDÁNY Tamás Vince, BARTHA Orsolya, TÖRÖ Csaba (szerk.): *A fegyveres összetűzések joga*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009.

SOROSY Tamás: A NATO szerepvállalásának változása a délszláv válság kezelésében a '90-es évek első felében In *Az ENSZ és a NATO*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2002.

Elemzések, beszámolók:

Helsinki Watch Report: *War criminals in Bosnia-Herzegovina*. United States of America, 1993.

Human Rights Watch Report: *The Fall of Srebrenica and the failure of the UN Peacekeeping*. United States of America, 1995.

Human Rights Watch Report: *The Unindicted: Reaping the Rewards of 'Ethnic Cleansing'*. United States of America, 1997.

Netherlands Institute for War Criminals: *Srebrenica: a „safe” area*. The Netherlands, 2002.

SZIGETI PÉTER: *A nemzetközi jog és az igazságos háború eszméjének a fejlődése*. Budapest, ELTE-ÁJK, OTDK dolgozat, 2005.

United Nations General Assembly: Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/53 - *The Fall of Srebrenica*, 1999

UN Security Council Report: *Fall of Srebrenica*. 2001.

Tudományos folyóiratok:

BOOT, Max: Paving the Road to Hell: The Failure of U.N. Peacekeeping. *Foreign Affairs* 2000/2

KOVÁCS Péter: *Use of Force within United Nations Coordinates – Before Changes*. Miskolci Nemzetközi Jogi Közlemények, III. évfolyam, 1. szám, 2006.

PETROVIC, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. *European Journal of International Law*, 1994/5 (1).

SPICZMÜLLER Bence: *Van-e egyáltalán igazságos háború?* Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Grotius Tudományos Folyóirat, 2011.

Jogforrások:

Az ENSZ Alapokmánya, 1945. június 26.

A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény

ICJ Judgment: Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) [2007]

Mothers of Srebrenica v The State of the Netherlands and the United Nations, 200.022.151/01 [2010]

UN Security Council Resolution 835.

Videofelvételek, riportok:

JUHÁSZ József: *15 éve végeztek ki 800 ezer bosnyákot a boszniai szerb katonák Srebrenicában.* Budapest, Magyar Televízió, 2010.

JUHÁSZ József: *15 éve volt a szerb mészárlás.* Budapest, Magyar Televízió, 2010.

WOODHEAD, Leslie: *Srebrenica – A cry from the grave.* United Kingdom, videofelvétel, 2000

SZILÁGYI Csaba: *Srebrenica - egy népirtás dokumentumai.* Magyar Televízió, Budapest 2011.

Internetes hivatkozások:

Srebrenica: Worst European atrocity since WWII:

<http://www.cnn.com/2011/WORLD/europe/05/26/Serbia.Mladic.Srebrenica/index.html>

(letöltve: 2011. szeptember 5.)

Anniversary of Srebrenica massacre marked: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14114215> (letöltve: 2011. december 11.)

Ratko Mladic's war crimes trial postponed over evidence:

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-18100920> (letöltve: 2012. május 20.)

Radovan Karadzic denies Bosnia war crimes: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-19952899> (letöltve: 2012. szeptember 15.)